
Lyties aspektas migracijos procesuose: trečiųjų šalių piliečių situacijos Lietuvoje analizė

Rasa Erentaitė

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO SOCIALINĖS POLITIKOS FAKULTETO PSICHOLOGIJOS KATEDRA,
VILNIUS

Vilana Pilinkaitė Sotirovič

LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRO ETNINIŲ TYRIMŲ INSTITUTAS, VILNIUS

SANTRAUKA: Migracijos tyrimuose dažnai pastebima, kad lyties perspektyvos įtraukimas leidžia geriau suprasti ir paaiškinti migracijos procesus. Vis dėlto vyrų ir moterų patirtys analizuojant migracijos tendencijas, politiką ir migrantų integraciją vis dar nėra vienodai gerai atspindimos, moterų dalyvavimas migracijos procesuose tebėra nepakankamai išstudijuotas ir įvertintas. Šiame darbe siekiama: 1) atskleisti lyties perspektyvos taikymo naudą analizuojant migraciją ir su ja susijusius reiškinius, 2) aprašyti ir įvertinti trečiųjų šalių migrantų integracijos situaciją Lietuvoje lyties aspektu. Darbe derinami du tyrimo metodai – oficialių statistinių duomenų analizė ir ekspertų interviu. Tyrimo duomenys rodo, kad lyties kategorija svarbi tiek analizuojant migrantų iš trečiųjų šalių judėjimo tendencijas, tiek jų integracijos procesus Lietuvoje. Galima teigti, kad moterys iš trečiųjų šalių dėl įvairių veiksnių sąveikos išstumiamos iš ekonominės migracijos sferos, vyrai absoliučiai dominuoja vienoje pagrindinių – darbo migracijos srityje. Atvykimo sąlygų skirtumai pagal lytį susiję ir su nevienodomis lyčių galimybėmis integruotis Lietuvos visuomenėje – ekonominiai migrantai, kurių dauguma vyrai, dažniau yra teisiškai apsaugoti socialiai pažeidžiamose situacijose, tuo metu moterys tampa ypač priklausomos nuo artimųjų ir socialinių tinklų pagalbos. Tyrimo duomenys taip pat atskleidžia, jog ne vien lytis, bet ir kitos socialinės-kultūrinės kategorijos, tokios kaip kilmės šalis, etniškumas, kalba, religija, atvykimo aplinkybės bei migrantų bendruomenių atvirumas, lemia integracijos sąlygas kiekvienu individualiu atveju.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: LYTIS, MIGRACIJA, INTEGRACIJA, SOCIALINIŲ KATEGORIJŲ SĄVEIKOS.

Įvadas

Pastaraisiais metais migracijos procesus tyrinėjančioje literatūroje lyties aspektas vis dažniau įtraukiamas tarp pagrindinių migrantų patirtis atskleidžiančių ir migracijos mechanizmus aiškinančių analizės kriterijų. Daugelio autorių nuomone, lyčių analizė atveria plačias galimybes geriau aprašyti, suprasti ir paaiškinti įvairius migracijos bei migrantų integracijos procesus. Kita vertus, akcentuojama, kad lyčių perspektyvos teikiamos galimybės vis dar nėra visapusiškai išnaudojamos migracijos studijose (Curran et. al. 2006). Atsižvelgiant į pastarąją nuomonę, šiame darbe siekiama 1) atskleisti

lyčių perspektyvos taikymo naudą analizuojant migraciją ir su ja susijusius reiškinius, 2) aprašyti ir įvertinti trečiųjų šalių migrantų integracijos situaciją Lietuvoje lyties aspektu.

Moksliniuose užsienio autorių tyrimuose, analizuojant socialinės lyties kategorijos vaidmenį migracijos procesuose, pateikiama svarbių argumentų, kodėl reikia įtraukti lyties perspektyvą į šių procesų analizę. Mokslininkai pastebi, kad dėl specifinių lyties konstravimo bei lyčių sistemos funkcionavimo ypatumų, su kuriais siejama nelygi moterų ir vyrų padėtis tiek tikslo, tiek kilmės šalyse, migracijos procesų analizė lyčių aspektu atskleidžia nemažai migrantų patirčių skirtumų pagal lytį. Užsienio autorių surinkti duomenys ir atvejų analizė rodo, kad moterys ir vyrai migracijos kontekste susiduria su skirtingomis sąlygomis bei iššūkiais įvairiuose funkcionavimo lygmenyse – tiek struktūriniame, tiek kultūriniame, tiek tapatumo bei tarpasmeninės sąveikos lygmenyje (Harzig 2001). Struktūriniame lygmenyje pastebimi tam tikros migracijos politikos arba rinkos faktorių veikiami maskulinizuotos arba feminizuotos migracijos srautai, tarkime, moterų pritraukimas į prastai apmokamas ir dažnai valstybės nereguliuojamas globos ir paslaugų sritis migrantų traukos šalyse (McDowell, 2006). Tarpasmeninės sąveikos lygmenyje taip pat esama skirtumų tarp vyrų ir moterų integracijos ypatumų, pavyzdžiui, atlikus kai kuriuos tyrimus tarp migrantų JAV, daugiau etniniu požiūriu mišrių vedybų patirčių randama tarp moterų migrantų, siejant tai su migrantų erotizavimu, jų perdėtu seksualizavimu tikslo šalyse (Lee, Boyd 2008). Tapatumo analizė lyčių aspektu migrantų integracijos procese taip pat rodo tam tikrus skirtumus pagal lytį, pavyzdžiui, Zimmerman, Zimmerman ir Constant tyrime (2007) migrantės Vokietijoje vidutiniškai jautėsi labiau artimos savo kilmės šaliai ir mažiau identifikavosi su tikslo šalimi, nei vyrai migrantai. Vokietijoje atlikto tyrimo duomenys taip pat rodo, kad atvykus į tikslo šalį vyresnio amžiaus moterims sunkiau integruotis, nei to paties amžiaus vyrams ar jaunesnėms moterims. Kita vertus, kai kurie migrantų nuostatų tyrimai JAV rodo, kad moterys mažiau linkusios svarstyti grįžimo į kilmės šalį galimybę, nei tų pačių migrantų bendruomenių vyrai – tai aiškinama didesniu moterų įgytu autonomiškumu tikslo šalyje ir nenoru grįžti prie griežtesnio patriarchalinio modelio sąlygų kilmės šalyje (Mills 2003). Suprantama, šie skirtumai nėra universalūs ir turi prasmę tik konkrečiuose kontekstuose, kur jie pasireiškia, bet neatsižvelgiant į šiuos skirtumus ir jų kontekstą migracijos bei migrantų integracijos procesų supratimas konkrečiose situacijose liktų pakankamai ribotas.

Kai kurie autoriai tvirtina, kad tam tikri migracijos ypatumai gali būti paaiškinami ir suprantami tik tuomet, jei į analizę įtraukiama lyties pers-

pektyva, ir kad būtent lyčių aspektas gali padėti paaiškinti kartais paradoksalius ir netikėtus migracijos tyrimų duomenis (Curran et. al. 2006). Curran ir kolegų (2006) atliktoje lyčių perspektyvos migracijos sociologinėse studijose apžvalgoje teigiama, kad migrantų investavimo sprendimai, siunčiamų į kilmės šalį pinigų srautai ir socialinių ryšių su kilmės šalimi pobūdis dažnai gali atrodyti prieštaringi neįvertinus lyties perspektyvos. Pavyzdžiui, kai kurių Azijos šalių migrantės, turinčios aukštąjį išsilavinimą, išvyksta dirbti namų ūkio srityje Vakarų Europoje ar Kanadoje, savo kilmės šalyje likusioms šeimoms siūsdamos pinigus, kad šios galėtų samdyti dar pigesnę darbo jėgą savo namų ūkyje (Mills 2003). Įvertinus lyčių aspektą, ši prieštaringa situacija tampa kur kas aiškesnė – net kvalifikacijos neatitinkančiomis sąlygomis už mažą atlyginimą ekonomiškai pažengusiose šalyse sutinkančios dirbti migrantės įgauna daugiau autonomijos ir išvengia neapmokamos „namų darbuotojos“ statuso kilmės šalyje, kur jos tą patį darbą dirbtų savo šeimos namų ūkyje be jokio atlyginimo.

Dar viena priežastis, dėl kurios migracijos ir lyčių studijų sąsajas naujinga vystyti, yra glaudžiai susijęs lyčių konstravimo ir socialinės lyčių struktūros ryšys su migracijos procesais (Curran et. al. 2006). Ne tik lytis paaiškina migracijos ypatumus ir migrantų integracijos patirtis, bet ir atvirkščiai – transnacionalinis žmonių judėjimas ir jų kontaktai bei sąveika per sienas paaiškina lyčių struktūros ypatumus ir pokyčius tiek kilmės, tiek tikslo šalyse. Lyčių samprata bei sąveika keičiasi veikiama migracijos tiek tiesiogiai, pavyzdžiui, moterims aktyviai įsitraukiant į darbo rinką ir didesnę moterų autonomiją savo šeimos ar bendruomenės atžvilgiu, tiek netiesiogiai, tarkime, esant šeimos struktūros pokyčiams migrantų atotolio šeimose. Atsižvelgiant į šią sąveiką, lyčių lygybės perspektyva tampa ypač aktuali migracijos studijose, nes ji gali padėti atskleisti svarbius socialinius-kultūrinius pokyčius tiek tikslo, tiek kilmės šalyse.

Atsižvelgiant į migracijos tyrėjų įžvalgas, šiame straipsnyje analizuojami statistiniai duomenys ir ekspertų interviu, siekiant parodyti skirtingas moterų ir vyrų migrantų struktūrinės ir interaktyvios integracijos strategijas Lietuvoje. Pirmoje dalyje bus apžvelgtos teorinės ir metodologinės migracijos studijų perspektyvos ir pristatyti šio straipsnio metodologiniai pagrindai. Antroje dalyje pateiktos empirinių duomenų interpretacijos apie skirtingus moterų bei vyrų migrantų atvykimo pagrindus ir darbo migracijos ypatumus lyties pagrindu. Trečiojoje dalyje apžvelgta šeimos susijungimo pagrindu atvykusių moterų ir vyrų integracijos strategijos. Straipsnio pabaigoje pateiktos įžvalgos apie galimas socialinių kategorijų sąveikos reikšmes, vertinant migrantų integracijos procesus.

Migracijos studijų lyties aspektu metodologinės ir teorinės priegigos

Ilgą laiką migracijos procesų bei migrantų integracijos studijos neišskyrė lyčių dėmens kaip vieno svarbiausių šių procesų analizės aspektų. Tradiciškai migracija turėjo „vyrišką veidą“ – kalbant apie migracijos priežastis, mechanizmus, pasekmes ar politiką nebuvo reflektuojamas socialinės lyties vaidmuo, skirtinga lyčių socialinė situacija, galios ir galimybių skirtumai bei nevienodos moterų ir vyrų patirtys migracijos kontekste (Morokvasic, 1984). Pastaraisiais dešimtmečiais migracijos bei migrantų integracijos tyrimuose lyties dimensija palaipsniui išryškėjo, tapo daugelio studijų ir akademinių publikacijų objektu (Harzig 2001; Curran et. al. 2006). Kita vertus, sutariama, kad vyrų ir moterų patirtys analizuojant migracijos procesus, politiką ir migrantų integraciją vis dar nėra vienodai gerai atspindimos, ypač akcentuojama, kad moterų dalyvavimas migracijos procesuose tebėra nepakankamai išstudijuotas ir įvertintas (González-González, Zarco 2008). Viena vertus, tai lemia lyčių sistemos pobūdis migrantų kilmės bei tikslo šalyse, formuojantis lyčių atžvilgiu nelygiaverčius, dažnai maskulinizuotus, migracijos srautus. Kita vertus, veikia ir metodologiniai migracijos ir integracijos procesų analizės ypatumai, stokojantys jautrumo lyties aspektui migracijos studijose. Abi šios priežastys, stabdančios lyties aspekto įtraukimą į migracijos ir migrantų integracijos procesų analizę, yra glaudžiai susijusios. Veikdamos kartu jos sumažina migracijos tyrimų galimybes įvertinti lyties aspekto reikšmę, kartu apribodamos migracijos studijų aiškinamąją galią.

Analizuojant socialinės lyčių sistemos ypatumus, kurie formuoja migracijos galimybes bei migrantų sprendimus ir patirtis, dažniausiai pabrėžiama sudėtingesnė, labiau pažeidžiama moterų situacija tiek kilmės, tiek tikslo šalyse. Kalbama apie vadinamąją „dvigubą diskriminaciją“, kurią patiria moterys migrantės – viena vertus, naujoje šalyje jos susiduria su sunkumais dėl to, kad yra atvykėlės, tam tikrų etninių grupių ar socialinės klasės atstovės, kita vertus, savo bendruomenėje ar šeimoje dėl lyčių nelygybės jos taip pat patiria įvairaus pobūdžio apribojimus ir priklausomybę (Vaiou, Stratigaki 2008). Tai lemia, kad moterys atsiduria mažiausiai matomose ir ekonominiu požiūriu labiausiai nuvertinamose socialinėse bei darbo rinkos pozicijose kilmės ir tikslo šalyse, pavyzdžiui, kaip kilmės šalyse pasiliekančios žmonos ar valstybės nereguliuojamuose sektoriuose (pvz., namų ūkyje) dirbančios atvykėlės. Tokioje situacijoje taikant įprastinius (ekonominius) migracijos analizės būdus lyties aspektas, ir ypač moterų

vaidmuo migracijos ir su ja susijusiuose procesuose, nėra užfiksuojamas ir lieka nepastebimas.

Tradiciškai migracija nagrinėjama makrolygmeniu, taikant statistinių duomenų, teisinės sistemos, makroekonominės bei darbo rinkos situacijos analizę (Vaiou, Stratigaki 2008; Curran et. al. 2006; McDowell 2006), bet sutariama, kad šio lygmens analizės nepakanka, norint atskleisti lyties kategorijos vaidmenį migracijos procesuose. Nuo makroekonominio požiūrio perėjus prie namų ūkio lygmens bei migrantų tinklų analizės moterų patirtys migracijos kontekste tapo labiau matomos, atskleista svarbių lyčių sistemos poveikio migracijai niuansų. Vis dėlto išliko kai kurie apribojimai, pavyzdžiui, apklausiant migrantų namų ūkių „galvas“ sociologinių tyrimų respondentais dažniausiai liko vyrai (Curran et. al. 2006). Pastebima, kad pastabiau lyties kategorijai ir jos vaidmeniui migracijos procesuose yra etnografiniai kokybiniai tyrimai, taip pat tokios studijos, kurios daug dėmesio skiria migrantų patirtims iki ir po migracijos (Curran et. al. 2006).

Akcentuojamas dar vienas svarbus metodologinis aspektas, padedantis analizuoti lyčių sistemos įtaką migrantų judėjimui bei integracijai. Skirtingo lygmens migracijos ir integracijos konteksto veiksmų įtraukimas laikomas vienu svarbiausių momentų analizuojant šiuos procesus lyties požiūriu (Chant, 1992). Harzig (2001) teigia, kad lyties aspektą išryškinti siekianti šiuolaikinių migracijos procesų analizė turėtų apimti bent trijų lygmenų modelį, tai 1) migracijos režimas – judėjimo reguliavimas tarp šalių, migrantams bei jų šeimoms suteikiamos teisės ir apribojimai; 2) migracijos institucijos – formalios valstybės stuktūros, kuriose dalyvauja migrantai bei neformalūs socialiniai tinklai; 3) individualios migrantų charakteristikos, kaip tapatumas, turimi ištekliai, patirtys. Akcentuojama, kad migracijos studijos šalia makrolygmens faktorių į analizę turi įtraukti tokius veiksmus kaip lyčių stereotipai, idelogijos bei tapatumai, formuojantys migrantų patirtis bei jų aiškinimą. Pavyzdžiui, svarbu reflektuoti kultūrinės vyriškumo sąsajas su pasirinkimu ir judėjimu, o moteriškumo siejimą su namais, tradicijų saugojimu ir perdavimu. Taip pat siūloma į migracijos analizę įtraukti tokius mikrolygmens faktorius kaip psichosocialinės migrantų integracijos rodikliai (Vaiou, Stratigaki, 2008).

Pastaruoju metu užsienio šalių akademinėje literatūroje lyties perspektyvos reikšmės migracijos reiškinių analizėje tyrinėjamos, įvertinant įvairių socialinių kategorijų (tapatumų) nuolatinę sąveiką ir tos sąveikos įvairiapuses pasekmes. Literatūroje šis požiūris vadinamas sąveikiniu (angl. *intersectionality*) – jis apibrėžiamas kaip daugelio socialinių kategorijų, kurioms tuo pačiu metu priklauso tas pats individas, sankirta, kurianti daugiadimensinius nuolat kintančius tapatumus bei sudėtingas socialines pozicijas

(McDowell 2008). Remiantis šia socialinių kategorijų sąveikos samprata (*intersectionality*), lytis niekada neveikia kaip atskira, izoliuota kategorija, ji visuomet reiškiasi kartu su kitomis ir per kitas socialines kategorijas, tokias kaip etniškumas, klasė, amžius, rasė ar religija. Svarbu tai, kad ši sąveika nėra fiksuota, o atvirkščiai, nuolat kinta ir lemia su ja susijusių socialinių reiškinių lankstumą, paslankumą. Socialinių kategorijų sąveikos (*intersectionality*) požiūris įgauna ypatingą reikšmę tarptautinės migracijos studijose, nes pripažįstama, kad migracijos procesai pereina nuo pastovių migracijos formų prie lanksčios transnacionalinės sąveikos. Migracija tampa vis lankstesnė, jai vis labiau būdingas judėjimas tarp vietų, socialinių kategorijų, tapatumų (McDowell 2008). Panašios tendencijos stebimos ir analizuojant migraciją Lietuvos kontekste (Sipavičienė 2006). Tokioje situacijoje skirtingų socialinių kategorijų ir tapatumų susipynimas bei sąveika neišvengiami, o šios sudėtingos sąveikos rezultatas gali būti paaiškinamas tik turint omenyje konkrečius kontekstus, kuriuose ji vyksta.

Atsižvelgiant į aukščiau aptartus metodologinius ir konceptualius lyčių aspekto migracijos kontekste ypatumus, šiame straipsnyje remiamasi keturių lygmenų Bosswick ir Heckmann (2006) teoriniu migrantų integracijos modeliu, pritaikant jį Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos analizei. Pagal šį modelį, migrantų integracija apima keturias dimensijas:

- struktūrinę integraciją, kuri suprantama kaip lygios teisės ir galimybės užimti pozicijas bei statusą pagrindinėse visuomenės institucijose – ekonominėse struktūrose, darbo rinkoje, švietimo bei kvalifikacijos įgijimo sistemoje, apgyvendinimo, socialinės ir sveikatos apsaugos sistemose bei pilietinių teisių srityje;
- kultūrinę integraciją, kuri apima tiek visuomenės, tiek joje gyvenančių migrantų įvairias kultūrinės sąveikos formas ir abipusę adaptaciją;
- interaktyvią integraciją, reiškiančią migrantų įsitraukimą į tiesioginius santykius (draugystė, partnerystė, santuoka) ir socialinius tinklus;
- tapatumo integraciją, subjektyvų integracijos lygmenį, rodantį, kiek migrantas tapatinasi su tam tikromis etninėmis, vietinėmis, regioninėmis grupėmis.

Pasirinkta migrantų integracijos samprata ne tik leidžia įvertinti skirtingus integracijos proceso aspektus, bet ir analizuoti šiuos procesus lyties požiūriu. Didele dalimi šis modelis siejasi su aukščiau pateiktais Harzig (2001) lyčių aspekto analizės lygmenimis, todėl galima sakyti, kad keturių dimensijų integracijos modelio taikymas yra tinkamas lyties aspekto analizei kalbant apie Lietuvoje gyvenančius trečiųjų šalių piliečius. Išsamiam

kiekvieno šio modelio lygmens įvertinimui reikėtų atskiro tyrimo ir atitinkamų analizės metodų, todėl šiame darbe apsiribosime pradine apžvalga, kuri nepretenduoja į detalią kiekvieno integracijos lygmens analizę. Straipsnyje detaliau aptariamos struktūrinės ir interaktyvios integracijos strategijos, taikant statistinių duomenų ir ekspertų interviu analizę.

Metodologiniai aspektai tyrinėjant migracijos procesų savytumus pagal lytį Lietuvoje

Etninių tyrimų institutas (ETI), vykdydamas Europos Integracijos fondo remiamą projektą „Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai“, surinko statistinius duomenis apie atvykusius į Lietuvą ir turinčius laikiną ar nuolatinį leidimą čia gyventi moteris ir vyrus. Pagrindiniai viešai skelbiami valstybinių institucijų duomenys apima laikotarpį nuo 2004 m. iki 2008 m. ir papildyti 2009 m. bei 2011 m. Šie statistiniai duomenys parodo imigrantų sudėtį pagal lytį, kilmės šalį ir amžių; atvykimo pagrindus, užimtumo galimybes ir pasiskirstymą darbo rinkoje, šeimos susijungimo atvejus. Migracijos procesų tyrėjai pastebi, kad Lietuvoje egzistuoja keturi šaltiniai, kuriuos galima naudoti imigracijos statistikos analizei atlikti: Lietuvos darbo birža (užsieniečiams išduodami darbo leidimai), Statistikos departamentas (kasmetiniai imigracijos srautai), Migracijos departamentas (leidimų gyventi išdavimas) ir Gyventojų registro tarnyba. Lietuvos darbo biržos, Statistikos ir Migracijos departamentų pateikti duomenys rodo kasmetinės imigracijos srautus, dinamiką ir, bent iš dalies, atspindi imigracijos potencialą. Gyventojų registro tarnyba teikia informaciją apie bendrą Lietuvoje gyvenančių imigrantų skaičių pagal gyvenamosios vietos deklaraciją (t. y. akumuliacinę arba kaupiamąją imigraciją) ir atspindi Lietuvoje vyraujančios imigracijos geografinį pasiskirstymą (Žibas 2009).

Tiriamasis ekspertų interviu šiame darbe naudojamas orientacinėms žinioms tam tikroje srityje surinkti, akcentuojant tuos aspektus, apie kuriuos statistinė medžiaga yra labai ribota ar iš viso nerenkama. Ekspertų atranka buvo vykdoma remiantis akademinuose tyrimuose paplitusia praktika, kad ekspertu laikomas tas, kas gali suteikti techninių, proceso ar paaiškinančių ir (arba) interpretacinių žinių apie tiriamą dalyką remdamasis savo profesine ar darbine patirtimi, taip pat turi galimybę taikyti savo žinias praktikoje ir daryti įtaką kitų tos srities dalyvių veiksams (Littig 2007; Bogner, Littig, Menz 2009). Tokiu būdu tyrime apklausti ekspertai, kurių darbas tiesiogiai susijęs su paslaugų teikimu migrantams, atvykusiems darbo studijų ir

(ar) šeimos susijungimo tikslais, ir informacijos apie jų patirtis Lietuvoje sklaida. Šeši ekspertai apklausti pusiau struktūruoto interviu metodu. Atsižvelgiant į skirtingą ekspertų žinių sritį ir kontaktų su migrantais pobūdį, klausimai buvo parengti kiekvienam ekspertui atskirai pagal bendrą temų sąrašą.

Šiame straipsnyje analizuojami statistiniai duomenys nuo 2004 m. iki ekonominės krizės parodo migracijos srautų dinamiką pagal lytį. Ekonominė krizė, kaip rodo užsienio šalių tyrimų įžvalgos, ypatingą poveikį turi tos ekonomikos sritims, kuriose vyrų užimtumas yra didesnis negu moterų, bet krizės pasekmės ilgainiui yra labiau neigiamos toms ekonomikos sritims, kuriose dirba moterys. Taip atsitinka dėl valstybių vykdomos politikos reformuoti, subsidijuoti ir kitaip skatinti tuos ekonominius sektorius, kuriuose vyrų užimtumas dominuoja (Maieir, 2011). Šiame straipsnyje papildyti statistiniai duomenys, surinkti 2009 ir 2011 m., iš dalies patvirtina užsienio autorių tyrimų įžvalgas, bet išsamesnėms išvadoms pagrįsti reikalingi papildomi empiriniai ir kokybiniai tyrimai.

Atliekant statistinių duomenų apie trečiųjų šalių piliečius Lietuvoje nuo 2004 m. iki ekonominės krizės analizę, daugiausiai dėmesio skiriama struktūrinei integracijai, kuri suprantama kaip lygios galimybės užimti pozicijas bei statusą pagrindinėse visuomenės institucijose – ekonominėse struktūrose, darbo rinkoje, švietimo bei kvalifikacijos įgijimo ir kitose sistemose. Į struktūrinio integracijos aspekto analizę įtraukiamos ir atvykimo į šalį sąlygos, konkrečiai, leidimo gyventi Lietuvoje išdavimo pagrindas, nes šis veiksnys tiesiogiai susijęs su situacija, kurioje atsiduria į Lietuvą atvykę migrantai ar migrantės iš trečiųjų šalių. Statistinių duomenų apžvalga taip pat apima interaktyvią integraciją, reiškiančią migrantų išitraukimą į tiesioginius santykius ir socialinius tinklus tikslo šalyje, nes šie aspektai sąveikauja su struktūriniais integracijos veiksniais kurdami daugiau arba mažiau palankų migranto ar migrantės integracijos kontekstą. Statistinių duomenų apžvalga siekiama palyginti vyrų ir moterų iš trečiųjų šalių skaičių 2004–2011 m., atvykimo pagrindus, taip pat lyties atžvilgiu įvertinti migrantų padėtį Lietuvoje atspindinčius kai kuriuos statistinius rodiklius: įdarbinimą, santuokas su Lietuvos piliečiais. Ekspertų interviu analizė papildoma struktūrinės ir interaktyvios migrantų integracijos empirinius duomenis, išskiriant prasmines kategorijas ir temas, kurios reikšmingos atsakant į straipsnyje keliamus klausimus. Buvo išskirtos tokios pagrindinės temos, kurias aptarė kalbinti ekspertai: 1) lyties kategorijos raiška migrantų integracijos kontekste, 2) šeimos susijungimo ir darbo pagrindu atvykusių migrantų situacijos skirtumai, 3) socialinių kategorijų sąveikos reikšmė vertinant migrantų integraciją.

Atvykstančiųjų iš trečiųjų šalių skaičius ir struktūra pagal lytį

Prieš aptariant iš trečiųjų šalių atvykstančių migrantų sudėtį pagal lytį, svarbu įvardyti bendras tendencijas ir trečiųjų šalių piliečių skaičiaus dinamiką per analizuojamą 2004–2011 m. laikotarpį. Valstybinių institucijų kaupiami statistiniai duomenys rodo, kad nuo 2004 iki 2008 m. bendras atvykstančiųjų iš trečiųjų šalių skaičius, nors santykinai nepakito, absoliučiais skaičiais didėjo. Statistikos departamento prie LRV, renkančio informaciją apie atvykstančius į Lietuvą imigrantus¹, duomenimis, per 2004–2008 m. laikotarpį imigruojančiųjų iš trečiųjų šalių skaičius padidėjo nuo 2004 m. į Lietuvą imigravusių 1 460 trečiųjų šalių piliečių iki 2008 m. atvykusių 2 561 asmens iš trečiųjų šalių. Į Lietuvą atvykstančių trečiųjų šalių imigrantų skaičius santykinai, t. y. bendroje populiacijoje, išliko mažas ir svyravo apie 1 proc. (Migracijos departamentas 2009). Nuo 2008 m. imigrantų skaičius mažėjo. Statistikos departamentas pabrėžia, kad į šalį imigravusių užsieniečių dalis sumažėjo nuo 28,7 proc. 2007 m. iki 10,7 proc. 2011 m. (Demografijos metraštis 2011: 114).

Remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis, per analizuojamą laikotarpį vyrų ir moterų iš trečiųjų šalių atvykimo dinamika buvo labai skirtinga. Imigrantų vyrų skaičius nuo 2004 m. iki 2008 m. nuolat didėjo ir per penkerius metus išaugo daugiau nei dvigubai (2,41 karto). Tačiau nuo 2008 m. pastebimas migrantų vyrų skaičiaus mažėjimas. 2009 m. vyrų imigrantų skaičius nukrito iki 2004 m. lygio, o 2010 m. sumažėjo dvigubai. Nuo 2011 m. pastebimas nežymus vyrų imigrantų skaičiaus augimas. Moterų skaičius per tą patį laikotarpį svyravo – tai augo, tai mažėjo, neturėjo aiškių tendencijų, o lyginant 2004 m. duomenis su 2011 m. iš trečiųjų šalių atvykstančių moterų sumažėjo maždaug trečdaliu. (žr. 1 lentelę).

¹ Imigrantai Statistikos departamento Demografijos metraščiuose apibrėžiami kaip asmenys, kurie „atvyksta į Lietuvos Respubliką iš kitos valstybės, ketindami gyventi naujoje gyvenamojoje vietoje nuolat arba ne trumpiau kaip 6 mėnesius (įskaitant užsieniečius su laikiniais leidimais gyventi vienus metus ar ilgiau)“. Statistikos departamentas prie LRV. *Demografijos metraštis 2008*, 7.

1 lentelė. Iš trečiųjų šalių imigravusių moterų ir vyrų skaičius

Imigrantai iš trečiųjų šalių	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.
Moterys	629	489	632	710	556	539	407	439
Vyrai	831	871	1174	1415	2005	851	494	719

Šaltinis. Statistikos departamento prie LRV *Demografijos metraščiai* (2005 m., 2007 m. ir 2008 m., 2010m., 2011m.).

Svarbu ne tik, koks vyrų ir moterų iš trečiųjų šalių skaičius kasmet atvyko į Lietuvą per 2004–2011 m., bet ir santykinė dinamika pagal lytį, t. y., kaip kito imigrantų grupės struktūra pagal moterų ir vyrų pasiskirstymą per analizuojamą laikotarpį. Laikotarpio pradžioje, 2004 m., atvykstančių moterų ir vyrų pasiskirstymas jau buvo nevienodas, bet dar ne itin nutolęs nuo lygių proporcijų – moterų dalis sudarė 43 proc., o vyrų – 57 proc. visų atvykusiųjų. Tačiau vėliau, kadangi vyrų sparčiai gausėjo, o moterų skaičius šiek tiek sumažėjo, bendras moterų procentas migrantų struktūroje stabiliai mažėjo. 2008 m. moterų dalis tesudarė vos daugiau nei penktadalį visų imigruojančiųjų iš trečiųjų šalių – 22 proc., taigi imigracija iš šių šalių įgavo vis labiau vyrišką veidą. Prasidėjus ekonominei krizei, vyrų migrantų skaičius ženkliai sumažėjo ir 2010 m. beveik susilygino su atvykstančių moterų skaičiumi, tačiau nuo 2011 m. pastebimas vyrų migrantų skaičiaus augimas ir laikotarpio pabaigoje šiek tiek mažiau nei dvigubai viršijo moterų migrantų skaičių.

Panaši dinamika atsispindi ir Migracijos departamento prie LR VRM išduotų leidimų gyventi trečiųjų šalių piliečiams statistikoje (žr 2 lentelę). Leidimų gyventi Lietuvoje per laikotarpį nuo 2004 iki 2008 m. daugiau išduota vyrams. Ypač ši tendencija ryški leidimų laikinai gyventi statistikoje – iš viso per penkerius metus jų vyrams išduota 45 050, o moterims – 30 181².

² Didesnė dalis leidimų laikinai gyventi Lietuvoje ne išduoti, o pakeisti pagal LR Užsieniečių teisinės padėties įstatymo numatytus pagrindus (žr., pvz., Migracijos departamentas prie LR VRM. *Migracijos metraštis 2008*. Vilnius, 2009), bet dėl tokių statistinių duomenų pagal lytį trūkumo čia naudojamas bendras išduotų ir pakeistų leidimų skaičius.

2 lentelė. Leidimų, išduotų laikinai ir nuolat gyventi Lietuvoje trečiųjų šalių piliečiams pagal lytį, skaičius

Leidimai gyventi	2004 m.		2005 m.		2006 m.	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Laikiniai	3856	2727	4357	2895	4984	3253
Nuolat	4666	4023	2963	2557	2088	1905
Iš viso	8522	6750	7320	5452	7072	5158

Leidimai gyventi	2007 m.		2008 m.		Iš viso	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
Laikiniai	6515	3750	9798	4286	29510	16911
Nuolat	2128	1929	3695	2856	15540	13270
Iš viso	8643	5679	13493	7142	45050	30181

Šaltinis. Migracijos departamento prie LR VRM (atsiųsta Etninių tyrimų instituto prašymu 2009 04 29).

Mažėjant imigracijos srautui nuo 2008 m., leidimų gyventi Lietuvoje išdavimo tendencijos lyčių pagrindu nesikeičia. Gyventojų registro duomenimis, 2009 ir 2011 m leidimų laikinai ir nuolat gyventi Lietuvoje daugiau išduota vyrams nei moterims. Bendras laikinai gyventi išduotų leidimų skaičius 2009 m. vyrams siekė 5 623, moterims 3 480. 2011 m. bendras laikinų leidimų trečiųjų šalių piliečiams gyventi Lietuvoje skaičius sumažėjo. Vyrams buvo išduoti 4 500 leidimų laikinai gyventi Lietuvoje, moterims – 3 411³. Pokriziniu laikotarpiu pastebėtina, kad padaugėjo leidimų nuolat gyventi Lietuvoje išdavimas, tačiau vertinant pagal lytis, tendencijos išlieka tos pačios: vyrams leidimų nuolat gyventi išduota daugiau nei moterims (10 681 leidimas gyventi nuolat išduotas vyrams ir 8 760 leidimų moterims 2009 m., atitinkamai 10 005 leidimai vyrams ir 8 440 leidimų moterims 2011 m.). Siekiant giliau interpretuoti statistinius duomenis, kodėl pokriziniu laikotarpiu padaugėjo leidimų nuolat gyventi Lietuvoje išdavimas, reikalingos papildomos studijos.

³ Apskaičiuota autorių pagal 2009 m. ir 2011 m. Gyventojų registro duomenis, pateiktus Etninių tyrimų instituto prašymu 2011 09 05.

Apibendrinant šiame poskyryje apžvelgtus duomenis galima teigti, kad bendrą migrantų iš trečiųjų šalių skaičiaus augimą Lietuvoje lėmė būtent vyrų migracijos neproporcingas intensyvėjimas. Analizuojant augančius trečiųjų šalių piliečių imigracijos srautus pagal lytį, pirmiausiai matyti, kad bendrame imigrantų iš trečiųjų šalių skaičiuje moterų ir vyrų procentas pasiskirsto nevienodai – nuo 2004 m. į Lietuvą imigravo vis daugiau vyrų, tuo metu moterų procentas bendrame atvykstančiųjų sraute nuosekliai mažėjo. Tai rodo bendrą migracijos maskulinizacijos tendenciją ir nors migraciją lyčių aspektu analizuojančioje literatūroje akcentuojama, kad moterys vis aktyviau dalyvauja globaliuose migracijos procesuose, į Lietuvą atvykstančių trečiųjų šalių piliečių atveju vyrauja atvirkščia dinamika, kai moterų dalis bendruose migracijos srautuose tampa vis mažiau ženkli.

Trečiųjų šalių piliečių atvykimo pagrindas pagal lytį

Bendras vyrų skaičiaus didėjimas tarp migrantų iš trečiųjų šalių ikikriziniu laikotarpiu sutapo su kita ryškia tendencija – tarp atvykstančių iš trečiųjų šalių piliečių vis didesnę procentą sudarė ekonominiai migrantai. Lietuvai įstojus į ES tarp atvykimo pagrindų anksčiau dominavusį šeimų susijungimą pasivijo ir 2008 m. pralenkė atvykimo dirbti pagrindas. Pagal Migracijos departamento prie LR VRM trečiųjų šalių piliečiams išduotų leidimų laikinai gyventi Lietuvoje statistiką, tarp visų atvykusiųjų 2004 m. darbo migrantai tesudarė 17 proc., o 2008 m. jų buvo jau beveik pusė visame migrantų iš trečiųjų šalių sraute (45 proc.), ir šis atvykimo pagrindas buvo pats dažniausias (Migracijos departamento prie LR VRM informacija, atsiųsta Etninių tyrimų instituto prašymu 2009 04 29). Palyginimui, šeimos susijungimo pagrindu atvykstantys 2004 m. sudarė 39 proc., o 2008 m. – 33 proc. Bendrai per analizuojamą laikotarpį pagal leidimų laikinai gyventi išdavimo pagrindus šeimos susijungimas užima pirmąją vietą pagal dažnumą, bet leidimo dirbti pagrindu išduotas leidimas gyventi nedaug atsilieka ir užima antrąją vietą pagal dažnumą. 2008 m. šis pagrindas jau dominavo ypač tarp vyrų. Pasikeitimas pastebėtinai nuo 2009 m., prasidėjus krizei ir susitraukus ekonomikai, šeimos susijungimo pagrindu leidimų buvo išduota daugiau nei leidimų darbo pagrindu (Gyventojų registro duomenys atsiųsti Etninių tyrimų instituto prašymu 2011 09 05).

Ikikriziniu laikotarpiu perėjimas nuo šeimos susijungimo, kaip vyraujančio atvykimo pagrindo, prie darbo migracijos nėra visoms migrantų iš trečiųjų šalių grupėms būdinga tendencija. Analizuojant atvykimo pagrindų dinamiką atskirai vyrams ir moterims, matyti, kad aukščiau aptartas

pokytis įvyko tik vyrų migracijoje, o moterų trečiųjų šalių piliečių atveju nebuvo pereita prie darbo migracijos, priešingai – lyginant laikotarpio pradžią ir pabaigą, moterims darbo pagrindu išduotų leidimų procentas netgi sumažėjo. 2004 m. šeimos susijungimas sudarė 54 proc. visų moterims išduotų leidimų gyventi Lietuvoje, o darbo pagrindas – 7,5 proc., 2008 m. ši tendencija dar labiau išryškėjo – šeimos susijungimas jau sudarė 63 proc. visų moterims išduotų leidimų, o darbo pagrindas – vos 4,5 proc. (Migracijos departamento prie LR VRM informacija, atsiųsta Etninių tyrimų instituto prašymu 2009 04 29). Nuo 2004 m. šeimos susijungimas išliko vyraujantis laikinų leidimų gyventi Lietuvoje išdavimo pagrindas moterims iš trečiųjų šalių, o bendros migrantų struktūros pasikeitimams pagal atvykimo pagrindą įtaką padarė tik vyrų darbo migracija į Lietuvą.

Sumažėjus migracijos srautams po krizės, atvykimo pagrindai lyčių pagrindu nekinta. Pagal gyventojų registro duomenis, 2009 ir 2011 m., šeimos susijungimo pagrindas dominuoja tarp moterų, o darbo pagrindai vyrauja tarp vyrų (2009 m. išduoti 2 264 leidimai šeimos susijungimo pagrindu moterims ir 1 667 leidimai – vyrams, o leidimai dirbti išduoti 121 moteriai ir 2 532 vyrams; 2011 m. išduota 2 283 leidimai šeimos susijungimo pagrindu moterims ir 1734 leidimai – vyrams; leidimai darbo pagrindais išduoti 106 moterims ir 1316 vyrų) (Gyventojų registro duomenys, atsiųsti Etninių tyrimų instituto prašymu 2011 09 05).

Kituose sektoriuose tokių ryškių skirtumų nematyti. Pavyzdžiui, tiek vyrams, tiek moterims, teisėta veikla Lietuvoje, kaip leidimo gyventi šalyje pagrindas, yra ketvirtoje vietoje (nors pagal procentą nuo visų leidimų jis reikšmingesnis vyrams), o papildoma apsauga – penktoje vietoje. Studijos ar stažuotės Lietuvoje – bene vienintelė sritis, kurioje laikinus leidimus gavusių moterų ir vyrų iš trečiųjų šalių per 2004–2008 m. skaičius labai panašus (atitinkamai 2 093 ir 2 200 leidimų), nors pagal rangą šis leidimo išdavimo pagrindas svarbesnis moterims (sudaro 15 proc. visų leidimų, vyrams – 9 proc.). Nuo 2009 m. pastebėta tendencija, kad studijų pagrindas išduodant leidimus laikinai gyventi yra dažnesnis moterims nei vyrams. Gyventojų registro duomenimis 2009 m. buvo išduoti 577 leidimai moterims, ketinančioms studijuoti, o vyrams tik – 393, 2011 m., mažėjant migrantų srautams, leidimų išduota mažiau, bet proporcija išlieka panaši – 416 moterims ir 252 – vyrams (Gyventojų registro duomenys, atsiųsti Etninių tyrimų instituto prašymu 2011 09 05).

Apibendrinant galima pastebėti, kad lytis yra svarbus veiksnys, diferencijuojantis atvykstančius į Lietuvą trečiųjų šalių piliečius pagal leidimo gyventi pagrindus ir, atitinkamai, pagal atvykimo tikslus. Nors formaliai Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ nenu-

mato kokių nors išimčių ar išskirtinių sąlygų pagal lytį (LR Seimas 2004), atvykstančiųjų statistika rodo, kad lyties „filtras“ imigracijos procesuose vis dėlto veikia, patvirtindamas tradicinius moterų ir vyrų vaidmenis migracijos procesuose ir visuomenėje – moterų atvykimas ryškiausiai susijęs su šeiminiėmis aplinkybėmis (šeimoms susijungimas, šeimos nariai), o vyrai atvyksta dirbti.

Su tokia tendencija galima sieti ir atvykstančių trečiųjų šalių piliečių struktūrą pagal amžių. Nors atvyksta jauni, darbingo amžiaus užsieniečiai – tiek vyrai, tiek moterys, vis dėlto galima pastebėti, kad vyrų daugiausiai yra nuo 20 iki 49 metų, o moterų „mobiliausias“ amžius yra trumpesnis – nuo 20 iki 39 metų 2006–2007 m. duomenimis ir nuo 20 iki 34 metų 2004–2005 m. duomenimis (Demografijos metraštis 2005, 2007). Tai, kad moterų migracinis aktyvumas mažėja ekonomiškai aktyviame amžiuje (nuo 39 ar net 34 metų), o vyrai dar bent dešimt ar net daugiau metų išlaiko aukščiausią aktyvumą, rodo, jog moterų ir vyrų atvykimo pagrindai, motyvacija bei aplinkybės skiriasi. Šiuos skirtumus galima būtų sieti tiek su reprodukciniais faktoriais, labiausiai paliečiančiais moteris, tiek su tradiciniais lyčių vaidmenimis, tiek su struktūrinėmis imigracijos sąlygomis.

Migrantų užimtumo aspektai pagal lytį

Analizuojant trečiųjų šalių piliečių įsidarbinimo Lietuvoje sektorius, išryškėja konkretus veiksnys, sietinas su aptariamoms imigrantų grupės struktūra pagal lytį. Iš duomenų apie atvykusiųjų įsidarbinimo sritį matyti, kad tai daugiausiai statybų, transporto ir gamybos sektoriai. Pavyzdžiui, 2007 m. trečiųjų šalių piliečiams daugiausiai leidimų išduota dirbti transporto (41 proc.), statybos (28 proc.), gamybos (19 proc.) ir paslaugų (10 proc.) sektoriuose, o pagal įsidarbinusiųjų profesijas daugiausiai atvykusiųjų buvo tolimųjų reisų vairuotojai, statybos darbuotojai, laivų korpusų surinkėjai ir suvirintojai, šaltkalviai (Lietuvos darbo birža 2007). Lyginant trečiųjų šalių piliečių įsidarbinimo sektorius su tomis sritimis, kuriose užsieniečiai įdarbinami pagal palengvintą įdarbinimo procedūrą, galima pastebėti, kad jų tendencijos sutampa – trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje dirba būtent tose srityse, kurioms pagal LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos skelbiamą sąrašą taikomi paprastesni reikalavimai užsienio piliečių įdarbinimui (LR Seimas 2006).

Lietuvos darbo biržos užsieniečiams išduotų leidimų dirbti statistika rodo, kad ekonominėje (darbo) srityje pasireiškia beveik vien vyrų migracija. Ši tendencija buvo aktuali nagrinėjamo laikotarpio pradžioje, tačiau

per penketą metų ji dar sustiprėjo, paversdama darbo migraciją kone tik vyrų naudojamu keliu atvykti į Lietuvą iš trečiųjų šalių. Lietuvai įstojus į ES, ir taip nedidelis moterų procentas ekonominės (darbo) migracijos segmente sumažėjo nuo neproporcingai žemo 13,6 proc. 2004 m. iki visiškai menko 1,6 proc. 2008 m. (Lietuvos darbo birža 2004–2008).

Kasmet skelbiant užsieniečių įdarbinimo procedūrą palengvinanti trūkstamų profesijų sąrašą, sudaromos sąlygos atvykti vyrų darbo jėgai, tačiau moterų darbo migracija į Lietuvą neskatinama. Kodėl trūkstamų Lietuvoje profesijų sąrašė beveik nėra tradiciškai moterų dominuojamų profesinių sričių, galima pasakyti tik atlikus gilesnį ekonominių ir lyčių socialinės struktūros veiksnių tyrimą Lietuvoje. Galima daryti prielaidą, kad pigios moterų darbo jėgos užtenka ir šalies viduje. Lietuvos darbo rinkoje egzistuoja nelygi vyrų ir moterų darbo apmokėjimo situacija – moterų darbas tebėra apmokamas vidutiniškai 18 proc. mažiau nei vyrų darbas (Lietuvos statistikos departamentas 2008). Be to, tradiciškai moterų užimamos profesinės sritys neatsiduria staigios ekonominės plėtros smaigalyje ir paprastai yra ekonomiškai nuvertinamuose sektoriuose.

Tai patvirtina ekspertų įžvalgos. Konsultacijas teikianti ekspertė⁴ pastebi, kad trūkstamų profesijų sąrašas yra sudaromas remiantis objektyvia darbo rinkos situacija – tos sritys, kuriose nuolat yra laisvų darbo vietų, bet nėra galinčių dirbti Lietuvos piliečių, ir yra įtraukiamos į deficitinių profesijų sąrašą. Kita vertus, ekspertė pripažįsta, kad sąrašas atspindi ne vien objektyvią situaciją darbo rinkoje, bet ir lobistinius tam tikrų grupių, ypač darbdavių, interesus. Šis pastebėjimas leidžia suabejoti trūkstamų profesijų sąrašo „objektyvumu“ ir nešališkumu – gali būti, kad sąrašė atsiduria ne tik tos specialybės, kurių labiausiai trūksta Lietuvoje, bet ir tos, kurios yra tiesiog gerai apmokamos lyginant su kitomis panašaus kvalifikacijos lygio reikalaujančiomis profesijomis. Darbdaviai į tokias sritis siekia pritraukti pigesnę darbo jėgą, nei galima rasti Lietuvoje. Kadangi vyrų darbo užmokestis Lietuvoje pagal oficialius statistinius duomenis yra aukštesnis nei moterų, nenuostabu, kad minėtame sąrašė atsiduria tos profesijos, kuriose dominuoja vyrų darbo jėga – kai kurie darbdaviai tokiu būdu siekia sumažinti kaštus ir bando surasti pigesnę vyrų darbo jėgą trečiojoje šalyje.

Ši prielaida sutampa ir su dalies kalbintų ekspertų pozicija. Kai kurių ekspertų nuomone, situacija pasiskirstant migrantų darbo jėgai greičiau atspindi nelygią lyčių padėtį Lietuvos darbo rinkoje, kur moterys užima mažiau apmokamas, labiau ekonomiškai nuvertinamas nišas, nei vien tam tikrų profesijų trūkumą. Ekspertai aiškina, kad disbalansą ekonomikoje,

⁴ 2009 06 03, E1.

žiūrint lyčių požiūriu, galime stebėti pagal tai, kiek buvo investuojama į sritis, kurios pritraukia vyrišką darbo jėgą, ir kiek jos buvo plėtojamos. Viešosios politikos diskurse pasigendama argumentų, skatinančių plėtoti tas ekonomikos sritis, kuriose yra labai didelis moterų užimtumas. Pastebima, kad nesiūloma jokių priemonių mažinti segregaciją lyčių pagrindu darbo rinkoje. Migracijos procesai parodo tuos trūkumus, kurie egzistuoja pačioj priimančios šalies ekonomikoje bei visoj socialinėj sanklodoj⁵.

Remiantis ekspertų pastebėjimais, galima daryti prielaidą, kad vidaus rinkoje yra pakankamai pigios moterų darbo jėgos pasiūlos, kuri ir lemia, kad darbdaviams neapsimoka dėti pastangas įsivežti dar pigesnę moterų darbo jėgą iš užsienio. Moterų darbo jėgos pritraukimą iš užsienio gali stabdyti ir tai, kad su moterimi darbuotoja siejami didesni kaštai, galintys atsirasti dėl vaikų priežiūros ar nėštumo, šitai taip pat atspindi bendrą situaciją Lietuvos darbo rinkoje, kai tam tikro amžiaus moterys susiduria su panašaus pobūdžio diskriminacija⁶.

Šeimos susijungimas kaip atvykimo pagrindas pagal lytį

Migracijos iš trečiųjų šalių kiekybinių duomenų analizė pagal lytį rodo pabrėžtinai tradicinę lyčių vaidmenų situaciją. Vyrų atvykimas susijęs su ekonomine sfera, dažniausiai tam tikra darbine veikla, taip pat atitinkamais darbdavio išipareigojimais priimtam darbuotojui. Tai garantuoja atvykusiems tam tikrą socialinę bei ekonominę apsaugą ir palengvina jų integraciją naujoje šalyje. Moterys iš trečiųjų šalių nepalyginamai rečiau atvyksta kaip nepriklausomos ekonominės srities veikėjos, daugeliu atvejų jos yra traktuojamos tik kaip šeimos dalis.

Analizuojant trečiųjų šalių piliečiams išduotų leidimų gyventi Lietuvoje pagrindus, nustatyta, kad antras labiausiai vyrus ir moteris iš trečiųjų šalių diferencijuojantis atvykimo pagrindas yra šeimos susijungimas. Vis dėlto tokių ryškių kontrastų, kaip darbo migracijos atveju, čia nematyti. Nors per visą nagrinėjamą laikotarpį moterų dėl šeimos susijungimo atvykdavo daugiau nei vyrų, didesnę periodo dalį šis skirtumas neviršijo 15 proc. nuo bendro šiuo pagrindu atvykusiųjų skaičiaus (Migracijos departamento prie LR VRM informacija, atsiųsta Etninių tyrimų instituto prašymu 2009 04 29).

Šeimos susijungimo pagrindu atvykstama pas Lietuvoje gyvenančius tėvus (įtėvius), kurie yra Lietuvos Respublikos piliečiai (2008 m. iš viso išduoti 95 leidimai, pakeisti 256 leidimai), nepilnamečių atveju – pas tėvus

⁵ 2009 06 05, E3.

⁶ 2009 06 05, E2.

(įtėvius), kurie yra Lietuvos Respublikos piliečiai arba turi leidimą gyventi Lietuvoje (2008 m. išduoti 106 leidimai, pakeisti 302), taip pat pas Lietuvoje gyvenančius vaikus (įvaikius), kurie yra Lietuvos Respublikos piliečiai (2008 m. išduoti 177 leidimai, pakeisti 575), arba pas Lietuvoje gyvenančią sutuoktinį (partnerį), kuris yra Lietuvos Respublikos pilietis arba turi leidimą gyventi Lietuvoje (2008 m. iš viso išduoti 706, pakeisti 1992 leidimai) (Migracijos departamentas prie LR VRM 2009). Bendros tendencijos rodo, kad dažniausiai užsieniečiai atvyksta pas sutuoktinį (partnerį) Lietuvoje, bet iš esamos statistinės informacijos neįmanoma pasakyti, pas ką atvyksta vyrai ir moterys iš trečiųjų šalių⁷, ir kiek jų situacija skiriasi pagal lytį.

Kadangi atvykstančiųjų dirbti ir šeimos susijungimo pagrindu atvykstančiųjų struktūra pagal lytį labai skiriasi, svarbu palyginti sąlygas, kurioomis šių dviejų grupių imigrantai turi integruotis Lietuvos visuomenėje. Viena vertus, šeimos susijungimo kelias suteikia artimųjų palaikymą bei neformalius socialinius tinklus, kurie gali būti rimta praktinė ir psichologinė atspara į naują šalį atvykusiam asmeniui. Per neformalius socialinius tinklus migrantai gali gauti pagalbą įvairiose integracijai svarbiose srityse, įskaitant įsidarbinimą. Iš kitos pusės, šeimos ir neformalių tinklų kontekstai gali būti labai skirtingi ir nėra garantijos, kad atvykęs asmuo pateks į jo ar jos integracijai palankią aplinką. Kai kuriais atvejais priklausomybė nuo šeimos ir neformalių tinklų gali riboti migranto galimybes laisvai priimti sprendimus ir veikti tiek ekonominėje, tiek kitose svarbiose srityse. Tuo metu darbo pagrindu atvykstantys migrantai turi kur kas aiškesnes ekonomines perspektyvas naujoje šalyje, kurias jiems garantuoja darbdavio įsipareigojimai. Be to, legalaus darbo pagrindu atvykę migrantai turi socialines bei teises garantijas, kurias valstybė užtikrina kiekvienam dirbančiam ir mokesčius mokančiam gyventojui. Šiuo atžvilgiu dėl šeimos susijungimo atvykę ir legalaus darbo Lietuvoje neturintys migrantai yra kur kas labiau pažeidžiami. Kaip rodo statistiniai duomenys, tokioje situacijoje kur kas dažniau atsiduria į Lietuvą atvykusios moterys iš trečiųjų šalių nei tų pačių šalių pilietybę turintys vyrai.

Ekspertų įžvalgos parodo skirtingas galimybes ir kliūtis integruotis į priimančiąją visuomenę dėl skirtingo statuso ir lyties. Ekspertai sutaria, kad šeimos susijungimo pagrindu atvykę sutuoktiniai (dažniausiai moterys) gali turėti didesnes galimybes integruotis dėl artimųjų pagalbos. Viena vertus, šeima ir artimieji yra svarbi parama asmeniui svetimoje šalyje adaptuotis ir pritapti naujoje valstybėje. Pavyzdžiui, konsultacijas teikianti ekspertė pastebi, kad atvykę šeimos susijungimo pagrindu migrantai gali

⁷ Migracijos metraščiuose pateikiama informacija apie bendrą užsieniečių skaičių, neišskiriant trečiųjų šalių piliečių.

pasinaudoti sutuoktinio socialiniais tinklais, lengviau išmokti kalbą ir skatinti įsitraukimą į visuomenės gyvenimą⁸.

Tam tikrose vietovėse, kur didelės migrantų grupės ir uždaras bendruomenės, susijungimas su šeima ir gyvenimas su artimaisiais nėra integraciją lengvinantis veiksnys. Pavyzdžiui, ekspertai pasakoja atvejus, kai žmona ar vyras atvažiuoja dėl susijungimo su šeima į Visaginą pas savo tautietį. Lietuvoje gyvenantis sutuoktinis dažniausiai turi Lietuvos pilietybę, bet lietuviškai gali kalbėti ribotai ir namuose vartoja rusų kalbą. Tuomet atvykusiajam labai sunku išmokti lietuviškai, nes Visagine ribota tiek mokymų bazė, tiek pats kontekstas menkai skatina mokytis lietuvių kalbos, nes dažniausiai kalbama ir susišnekama rusiškai⁹.

Kadangi lietuvių kalbos mokėjimas itin glaudžiai susijęs su atvykusiųjų integracija į darbo rinką, pastebima, kad vyrai aktyviau siekia įgyti pakankamas kalbos žinias. Kai kurie ekspertai, siekdami suteikti paslaugas, atlieka anketavimą ir pastebi, kad daugiau vyrų nei moterų išreiškia pageidavimą išmokti lietuvių kalbos. Vyrų motyvacija mokytis lietuvių kalbos sietina su geresnio darbo paieška, didesniu uždarbiu ir materialinės būklės gerinimu. Ekspertė pastebi, kad moterys migrantės dažniau turi, kas jas palaiko¹⁰. Šiame ekspertės komentare išryškėja tradicinis lyčių santykis tarp trečiųjų šalių migrantų – vyrams priskiriamas aktyvus, savarankiškumą ir ekonominę nepriklausomybę siekiantis įtvirtinti vaidmuo, o moteris suprantama kaip išlaikomas, nuo kitų ekonomiškai ir kitaip priklausomas asmuo. Toks migrantės iš trečiųjų šalių paveikslas iškyla ir kitų ekspertų komentaruose.

Šeimos susijungimo atvejais, o tai pagrindinis atvykstančių trečiųjų šalių piliečių moterų kelias į Lietuvą, išryškėja tam tikras dvigubas pažeidžiamumas – kaip moters, ir kaip migrantės. Kai kurių ekspertų nuomone, tokia situacija migrantę gali padaryti visiškai priklausoma nuo savo sutuoktinio. Ekspertai įvertina, skirtingus emocinius kontekstus, kai moteris yra daugumos atstovė, pas kurią atvažiuoja vyras, ir kitokia emocinė aplinka, kai moteris atvažiuoja pas vyrą ir jai reikia trejus ar penkerius metus išgyventi, kad gautų nuolatinį leidimą gyventi Lietuvoje. Su moterimis migrantėms dirbantys specialistai pasakoja, kad joms dažnai tenka penkerius metus gyventi nežinioje, laukiant, koks bus partnerio sprendimas – galbūt jis sugalvos skirtis dėl to, kad būdamas patriarchališkų pažiūrų staiga nuspręs, jog moteris tinkamai neatlieka savo žmonos pareigų, nes turi profesinių ir (ar) visuomeninių ambicijų. Tuomet šeimoje gali kilti įtampa ir migrantės moters statusas tampa labai pažeidžiamas. Kai kurių tyrime dalyvavusių

⁸ 2009 06 03, E1.

⁹ 2009 06 11, E5.

¹⁰ 2009 06 11, E5.

ekspertų darbo su migrantais iš trečiųjų šalių metu teko sutikti savarankiškai sprendimų negalinčių priimti migrantų. Socialines paslaugas teikiantys specialistai informuoja, kad jų praktikoje atsiranda besikreipiančių dėl patiriamo smurto¹¹.

Apibendrinant galima teigti, kad darbo pagrindu atvykstantys migrantai, kurių absoliuti dauguma – vyrai, yra labiau apsaugoti socialiai pažeidžiamose situacijose, nes jų situacija įpareigotas rūpintis darbdavys, o santykiai su juo reguliuojami teisine darbo sutartimi. Šeimos susijungimo pagrindas, kuris yra pagrindinis iš trečiųjų šalių atvykstančių moterų kelias į Lietuvą, neužtikrina migrantui nei nuolatinio pragyvenimo šaltinio, nei darbo, nei socialinio draudimo. Visa pagalba, kurios sudėtingoje situacijoje gali tikėtis šeimos susijungimo pagrindu atvykęs asmuo, priklauso nuo artimųjų, šeimos, socialinių tinklų geranoriškumo ir galimybių suteikti reikiamą pagalbą. Šioje vietoje išryškėja atvykusiųjų į šeimą pažeidžiamumas ir priklausomybė nuo kitų asmenų, jų geros valios, nes migrantų santykių su šeimos nariais nereglamentuoja jokia teisinė sutartis. Ekspertai akcentuoja, kad kai valstybė savo migrantų integracijos funkciją perduoda atlikti migrantų socialiniams tinklams, kuriama izoliacija, o migrantų pilnavertis ir naudingas dalyvavimas visuomenėje greičiau blokuojamas, nei skatinamas. Tiek šeimos susijungimo, tiek bet kuriuo kitu pagrindu atvykstantiems trečiųjų šalių piliečiams turėtų būti suteikta galimybė pasirinkti, ar jie nori, kad integracinę pagalbą jiems teiktų jų pačių socialiniai tinklai, ar juos priimanti valstybė, kuri gali užtikrinti nuoseklesnį, platesnį ir prienamesnį palaikymą atvykusiems iš trečiųjų šalių piliečiams integruojantis Lietuvoje.

Reikėtų pabrėžti, kad pagal galiojančius įstatymus turintieji leidimus laikinai ar nuolat gyventi Lietuvoje gali legaliai įsidarbinti, nepaisant atvykimo į šalį pagrindo. Galima manyti, kad dalis moterų, kurios leidimus gyventi gauna ne darbo, o šeimos susijungimo ar kitais pagrindais, vis dėlto įsidarbina Lietuvoje ir gauna tas pačias teises bei socialines garantijas, kaip ir darbo leidimo pagrindu atvykę migrantai. Tačiau iš oficialios statistikos neįmanoma pasakyti, kokia tai moterų dalis ir kokiuose sektoriuose bei kokiomis sąlygomis jos įsidarbina. Moterų iš trečiųjų šalių darbinė ir, atitinkamai, ekonominė situacija Lietuvoje reikalauja papildomos analizės, empirinių tyrimų. Gali būti, kad moterys naudojasi daugiau neformaliais tinklais norėdamos įsidarbinti ar kitaip įsitvirtinti Lietuvoje, todėl jų nesimato Lietuvos darbo biržos kaupiamoje statistikoje. Kita vertus, neatmestina ir tikimybė, kad šios moterys nėra aktyvios darbo rinkoje ir yra ekonomiškai priklausomos nuo savo šeimos narių, o tai gali sudaryti itin

¹¹ 2009 06 05, E3. 2012 06 05 E7.

nepalankias sąlygas atvykusių moterų integracijai Lietuvoje. Kita galimybė, kaip rodo užsienio šalyse atlikti tyrimai (McDowell 2006), yra atvykusių moterų darbas valstybės nereguliuojamuose ar silpnai reguliuojamuose sektoriuose – namų ūkiuose, globos paslaugų srityje. Gali būti, kad Lietuvos atveju migrančių moterų nematomumas ekonominėje sferoje susijęs su literatūroje akcentuojama tendencija, jog moterys atsiduria mažiausiai matomose ir ekonominiu požiūriu labiausiai nuvertinamose socialinėse bei darbo rinkos pozicijose. Tokiu atveju moterų imigrančių pažeidžiamumas smarkiai išauga, nes nėra ginami jų teisiniai interesai, neužtikrinamos būtinos socialinės ir sveikatos paslaugos. Šias prielaidas būtina tikrinti specialiais tyrimais, kurie analizuotų į Lietuvą iš trečiųjų šalių atvykstančių migrančių integracijos specifiką.

Svarbu ir tai, kad nematyti kokių nors Lietuvos atitinkamų institucijų pastangų skatinti moterų migrančių užimtumą bei jų ekonominį ir kitokį savarankiškumą. Tai nenaudinga ne vien moterims migrantėms, bet ir pačiai valstybei. Potencialiai ekonomiškai naudingą atvykstančiųjų dalį valstybė traktuoja kaip ekonominės pridėtinės vertės nekuriančią grupę, akcentuodama ir atvykimui į Lietuvą skatindama naudoti ne trečiųjų šalių moterų darbinę kvalifikaciją, o jų šeimyninius ryšius. Tai neabejotinai veikia jų integracijos Lietuvoje pobūdį ir perspektyvas, taip pat neatneša galimos pridėtinės vertės valstybės ekonomikai ir visuomenei.

Socialinių kategorijų sąveikos reikšmė vertinant migrantų integraciją

Nors bendros tendencijos, apžvelgtos ankstesniuose dviejuose skyriuose, tinka daugelio trečiųjų šalių piliečių patirtims apibūdinti, vis dėlto yra atvejų, kai situacija tampa sudėtingesnė ir vertinti ją vien atsižvelgiant į lytį nepakanka. Iš ekspertų pasisakymų matyti, kad kai kuriose migrantų grupėse moterys nebūtinai patiria izoliaciją ir ekonominę priklausomybę nuo šeimos ar socialinių tinklų. Pavyzdžiui, baltarusių migrantės Vilniuje karjeros ir įsidarbinimo srities atžvilgiu lenkia iš savo šalies atvykstančius vyrus, kurie dažnai dirba mažai kvalifikuotus darbus statybos ir susijusiuose sektoriuose. Tokį pastebėjimą pateikia ekspertė, dirbanti žmogaus teisių klausimais¹². Ekspertės teigimu, moterys iš Baltarusijos Vilniuje susiranda kvalifikuotus darbus žiniasklaidos srityje, tarptautinėse organizacijose. Ekspertės nuomone, tokias galimybes jos turi dėl to, kad nemažai

¹² 2009 06 10, E4.

tarptautinių organizacijų, žiniasklaidos priemonių, net universitetas, kurie savo veiklą sieja su Baltarusija, yra įsikūrę Vilniuje, nes negali savo veiklos vystyti Baltarusijoje. Dėl šių žmogaus teisių, švietimo ir nevyriausybiinių institucijų bei organizacijų veiklos, kuria tradiciškai dažniau užsiima moterys, migrantėms iš Baltarusijos Lietuva tapo tokia šalimi, kur nebūtina atsakyti savo kvalifikacijos.

Iš baltarusių pavyzdžio Vilniuje matyti, kad ne vien lytis, bet ir kitos socialinės kategorijos, tokios kaip kilmės šalis bei startinė klasinė pozicija, yra reikšmingos ir sąveikaudamos lemia, kokioje situacijoje atsidurs trečiosios šalies pilietis ar pilietė atvykę į Lietuvą. Taigi šio tyrimo duomenys patvirtina sąveikinio požiūrio (McDowell 2008) naudą analizuojant migrantų integracijos patirtis ir situaciją. Vienu ar kitu būdu sąveikinį požiūrį įvardijo visi tyrime dalyvavę ekspertai. Šalia lyties buvo paminėti etniškumo, religijos, socialinės klasės, migrantų socialinių tinklų bei kiti aspektai, darantys svarų poveikį į Lietuvą atvykusių trečiųjų šalių migrantų individualiai situacijai.

Kaip vieną reikšmingiausių, ekspertai paminėjo kalbos aspektą. Ekspertų nuomone, žymiai lengviau tiems, kurie į Lietuvą atvyksta iš aplinkinių šalių¹³. Atvykstantiems iš Baltarusijos ar Rusijos Lietuvoje yra gana lengva susišnekėti rusų kalba, todėl užsieniečiai iš šių šalių nejaučia didelio diskomforto. Jie gali nesunkiai susikalbėti įstaigose, naudotis nemokamomis konsultacijomis, kurios teikiamos specialiai migrantams. Tuo metu atvykstantiems iš kitų šalių ir mokantiems tik anglų kalbą, pasak ekspertės, kyla daugiau sunkumų nei rusakalbiams, nes anglų kalba mažiau paplitusi migrantams aktualiose įstaigose. Remiantis ekspertės pastebėjimais, galima daryti išvadą, kad tie, kurie atvyksta į Lietuvą nemokėdami rusų kalbos, tampa labiau pažeidžiama grupe, o patys pažeidžiamiausi yra tie, kurie nemoka nei rusų, nei anglų kalbų.

Ekspertų pateikti negatyvios trečiųjų šalių piliečių patirties Lietuvoje pavyzdžiai atskleidžia, kad kai kuriais atvejais toks pažeidžiamumas gali pasireikšti tam tikrų migrantų grupių kraštutiniu išnaudojimu. Pavyzdžiui, 2008 m. Lietuvoje dirbę migrantai iš Kinijos patyrė situaciją, artimą prekybai žmonėmis. Tąkart statybinė kompanija buvo atsigabenusi daugiau nei aštuoniasdešimt Kinijos piliečių, kurie buvo įdarbinti statybose, bet vėliau, dėl krizės sustojus statyboms, šio darbo neteko. Dalį Kinijos piliečių juos įdarbinusi bendrovė vėliau išnuomojo darbui paukštyne, o kiti liko be jokių pajamų ir darbo. Ekspertės teigimu, ypatingą aptariamą grupės migrantų pažeidžiamumą lėmė kalbos žinių trūkumas, dėl to atvykę Kinijos piliečiai pasirašė sutartis jų negalėdami perskaityti ir suprasti. Svarbūs, ekspertės

¹³ 2009 06 03, E1.

nuomone, buvo ir tam tikri kultūriniai ypatumai, kai atvykusieji pasirašė sutartis jiems nesuprantama kalba pasitikėdami įmonės atstovu vien todėl, kad tai buvo pagyvenęs vyras¹⁴.

Ekspertai liudija, kad dalis migrantų su sunkumais Lietuvoje susiduria vien dėl savo odos spalvos. Tam tikrų šalių atstovai patiria atvirą aplinkinių priešišumą, jaučia negatyvias ksenofobines nuostatas, kurių kitos migrantų grupės nelaiko aktualiomis. Su atviru aplinkinių priešišku, tokiu kaip agresyvūs žvilgsniai, neigiami pasisakymai ir replikos viešose vietose, dažnai susiduria atvykusieji iš Pakistano, Indijos, Gruzijos. Ekspertės teigimu, su aplinkinių priešišku susiduria netgi tie Lietuvos piliečiai, kurie praleidžia daug laiko kartu su atvykusiais tamsesnio gymio migrantais¹⁵.

Migrantų pažeidžiamumui didelę įtaką turi ir jų bendruomenės atvirumas kontaktams su Lietuvos visuomene. Kalbinti ekspertai pastebi, kad migrantų bendruomenės skiriasi pagal savo uždaramą – vieni gana noriai bendrauja su vietiniais, tuo metu kiti bendrauja išskirtinai savo etninės grupės kontekste¹⁶. Itin uždarų grupių atveju ne tik sumažėja atvykusiųjų galimybės integruotis tikslo šalyje, bet ir tampa labai sunku visuomenei atskleisti tų etninių-kultūrinių grupių integracijos patirtis, patiriamus sunkumus, nes tokių grupių atstovai nesutinka dalyvauti viešinimo projektuose ir veiklose. Neigiamą uždarų migrantų grupių formavimosi aspektą pastebi dauguma tyrime dalyvavusių ekspertų, ypač kalbėdami apie išimtinai migrantų socialiniuose tinkluose gyvenančių atvykusiųjų integracijos sunkumus, izoliaciją ir priklausomybę nuo aplinkinių. Pastebima, kad kai iš tolimesnių kraštų atvykę migrantai palaiko santykius tik su tautiečiais, kartu dirba, kartu nuomojasi būstą, kartu leidžia laisvalaikį, tuomet kontaktai su priimančia visuomene beveik nepalaikomi ir neplėtojami, ir pavojus izoliacijai sustiprėja. Tokios izoliacijos negatyvumą sustiprina nuostata, kad moterys, atvykusios šeimos susijungimo pagrindu, dažniau siejamos su namų aplinka ir dažnai be vyro leidimo negali laisvai reikštis viešoje erdvėje.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad ne vien lytis, bet ir kitos socialinės-kultūrinės kategorijos, tokios kaip kilmės šalis, etniškumas, kalba, religija, atvykimo aplinkybės bei migrantų bendruomenių atvirumas lemia integracijos sąlygas kiekvienu atveju. Dėl šios priežasties, analizuojant trečiųjų šalių migrantų integracijos situaciją, būtina taikyti sąveikinį požiūrį. Kai kurių ekspertų nuomone, net ir tokiu atveju, t. y. atsižvelgiant į sudėtingą socialinių kategorijų sąveiką, gali būti sunku numatyti visus išskylančius migrantams sunkumus.

¹⁴ 2009 06 03, E1.

¹⁵ 2009 06 05, E2 ir E3.

¹⁶ 2009 06 05, E2 ir E3.

Išvados

Remiantis statistinių duomenų apžvalga bei ekspertų interviu kokybine analize galima teigti, kad lyties kategorija yra vienas svarbiausių aspektų trečiųjų šalių piliečių integracijoje Lietuvoje. Tyrimo duomenys rodo, kad skirtumai pagal lytį pasireiškia tiek pačiose migrantų judėjimo tendencijose, tiek integracijos tikslo šalyje procesuose. Per nagrinėjamą laikotarpį į Lietuvą iš trečiųjų šalių daugiau atvyko vyrų migrantų. Viena pagrindinių – darbo migracijos sričių buvo dominuojama absoliučiai vyrų. Iki kriziniu laikotarpiu ekonominė vyrų migracija į Lietuvą ryškiai suintensyvėjo, o moterų imigracija šioje srityje, nors šiek tiek ir padidėjo absoliučiais skaičiais, bendrame sraute praktiškai sunyko ir 2008 m. sudarė itin menką jo dalį. Moterys iš trečiųjų šalių dėl įvairių faktorių sąveikos išstumiamos iš ekonominės migracijos sferos. Nagrinėjamu laikotarpiu jos daugiausiai atvyko dėl šeimos susijungimo.

Skirtingi vyrų ir moterų naudojami keliai atvykti į Lietuvą buvo sąlygojami skirtingo lygmens veiksmų, kurių dauguma pasireiškė tikslo šalyje: tai ir formalūs migrantų srautų „filtra“, tokie kaip palengvinta leidimų gyventi Lietuvoje tvarka tam tikrų sričių darbuotojams, ir Lietuvos vidiniai ekonominiai bei darbo rinkos ypatumai, susiję su nelygia lyčių padėtimi rinkos viduje – lyčių segregacija, žemesnis moterų darbo užmokestis bei kitos moterų diskriminacijos formos.

Atvykimo sąlygų skirtumai pagal lytį susiję ir su nevienodomis lyčių galimybėmis integruotis Lietuvos visuomenėje. Darbo pagrindu atvykstantys migrantai, kurių absoliuti dauguma vyrai, yra labiau apsaugoti socialiai pažeidžiamose situacijose, nes jų situacija įpareigotas rūpintis darbdavys, o santykiai su juo reguliuojami teisine darbo sutartimi. Šeimos susijungimo pagrindas, kuris yra pagrindinis iš trečiųjų šalių atvykstančių moterų kelias į Lietuvą, neužtikrina migrantui nei nuolatinio pragyvenimo šaltinio, nei darbo, nei socialinio draudimo. Visa pagalba, kurios sudėtingoje situacijoje gali tikėtis šeimos susijungimo pagrindu atvykęs asmuo, priklauso nuo artimųjų, šeimos, socialinių tinklų geranoriškumo ir galimybių suteikti reikiamą pagalbą. Iš turimų duomenų sunku realiai įvertinti, kiek moterims, atvykusioms šeimos susijungimo pagrindu, prieinamos dalyvavimo darbo rinkoje galimybės, taip pat kiek užtikrinamos jų teisės gauti bazines socialines bei sveikatos paslaugas. Turint omenyje, kokios nevienodos sąlygos gali susidaryti šeimoje ar neformaliuose kontekstuose, galima teigti, kad kai kuriais atvejais migrantės iš trečiųjų šalių tampa ypač pažeidžiamos, o tai neigiamai veikia jų integracijos situaciją. Ekspertai akcentuoja, kad kai valstybė savo migrantų integracijos funkciją perduoda atlikti migrantų so-

cialiniams tinklams, kuriama izoliacija, ir migrantų pilnavertis ir naudingas dalyvavimas visuomenėje greičiau blokuojamas, nei skatinamas.

Tyrimo duomenys parodė, kad ne vien lytis, bet ir kitos socialinės-kultūrinės kategorijos, tokios kaip kilmės šalis, etniškumas, kalba, religija, atvykimo aplinkybės bei migrantų bendruomenių atvirumas lemia integracijos sąlygas kiekvienu individualiu atveju. Dėl šios priežasties analizuojant trečiųjų šalių migrantų integracijos situaciją būtina taikyti sąveikinį požiūrį (angl. *intersectionality*), kuris atskleidžia, kaip sudėtinga įvairių kategorijų sąveika lemia migrantų pažeidžiamumą ir jų integracijos galimybes.

Literatūra

- Bhattacharyya, G. (2002). *Sexuality and society: An introduction*. New York: Routledge.
- Bogner, A., Littig, B., & Menz, W. (2009). Expert interviews: An introduction to a new methodological debate. In Bogner, A., Littig, B., & Menz, W. (Eds.), *Interviewing Experts*. Palgrave Macmillan, 1–13.
- Bosswick, W., & Heckmann, F. (2006). *Integration of migrants: Contribution of local and regional authorities*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Chant, S. (1992). Towards a framework for the analysis of gender-selective migration. In Chant, S. (Ed.), *Gender and migration in developing countries*. London: Belhaven Press, 197–206.
- Curran, S. R., Shafer, S., Donato, K. M., & Garip, F. (2006). Mapping gender and migration in sociological scholarship: is it segregation or integration? *International Migration Review*, 40 (1), 199–223.
- González-González, J. M., & Zarco, V. (2008). Immigration and femininity in Southern Europe: A gender-based psychosocial analysis. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 18(5), 440–457.
- Harzig, Ch. (2001). Women migrant as global and local agents: New research strategies on gender and migration. In Sharpe, P. (Ed.), *Women, gender and labour migration. Historical and global perspectives*. London: Routledge, 15–28.
- Lee, Sh. M., & Boyd, M. (2008). Marrying out: Comparing the marital and social integration of Asians in the US and Canada. *Social Science Research*, 37 (1), 311–329.
- Lietuvos darbo birža. Metinės ataskaitos, 2004–2008.
- Lietuvos statistikos departamentas (2006). *Demografijos metraštis 2005 m.* Vilnius.
- Lietuvos statistikos departamentas (2007). *Demografijos metraštis 2006 m.* Vilnius.
- Lietuvos statistikos departamentas (2008). *Demografijos metraštis 2007 m.* Vilnius.
- Lietuvos statistikos departamentas (2009). *Demografijos metraštis 2008 m.* Vilnius.
- Lietuvos statistikos departamentas (2010). *Demografijos metraštis 2009 m.* Vilnius.
- Lietuvos statistikos departamentas (2011). *Demografijos metraštis 2010 m.* Vilnius.
- Lietuvos statistikos departamentas (2012). *Demografijos metraštis 2011 m.* Vilnius.

- Lietuvos statistikos departamentas (2009). *Vyrai ir moterys Lietuvoje 2008*. Vilnius.
- Littig, B. (2007). Interviewing experts or interviewing the elite – what makes the difference? Conference on Interpretation in Policy Analysis, 31 May – 2 June, 2007, Amsterdam.
- LR Seimas 2006, LR Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir LR Vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl Lietuvos Respublikos Socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Vidaus reikalų ministro 2004 m. rugsėjo 28 d. įsakymo Nr. A1-223/1V-310 „Dėl leidimo dirbti užsieniečiui, jam esant Lietuvos Respublikoje, išdavimo sąlygų ir tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ 2006 m. gruodžio 4 d. Nr. A1-322/1V-462. Žin. 2006-12-12, Nr. 135-5126
- LR Seimas, 2004. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl užsieniečių teisinės padėties“ 2004 m. balandžio 29 d. Nr. IX-2206. Žin., 2004, Nr. 73-2539
- Maier, F. (2011). Will the crisis change gender relations in labour markets and society? *Journal of Contemporary European Studies*, 19 (1), 83–95.
- McDowell, L. (2008). Thinking through work: complex inequalities, constructions of difference and trans-national migrants. *Progress in Human Geography*, 32 (4), 491–507.
- Migracijos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. *Migracijos metraštis 2008*. Vilnius, 2009.
- Mills, M. B. (2003). Gender and inequality in the global labor force. *Annual Review of Anthropology*, 32, 41–62.
- Sipavičienė, A. (2006). *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Vilnius: TMO.
- Zimmermann, L., Zimmermann, K. F., & Constant, A. (2007). Ethnic Self-Identification of First-Generation Immigrants. *International Migration Review*, 41 (3), 769–781.
- Žibas, K. (2009). Trečiųjų šalių piliečių migracijos į Lietuvą tendencijos (2004–2008). *Etniškumo studijos 2009/2. Migrantų integracija: trečiųjų šalių piliečiai Lietuvoje*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, Eugrimas, 17–39.

The Gender Perspective in Migration: Analysis of Third Country Nationals in Lithuania

Rasa Erentaitė

DEPARTMENT OF PSYCHOLOGY, FACULTY OF SOCIAL POLICY, MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Vilana Pilinkaitė Sotirovič

INSTITUTE FOR ETHNIC STUDIES, LITHUANIAN SOCIAL RESEARCH CENTRE, VILNIUS

SUMMARY: Migration studies often benefit from inclusion of the gender perspective. Nevertheless, migration experiences of men and women are still not equally well represented in research on migration processes, policies, and migrant integration. Therefore, this study aims to 1) discuss the potential of the gender perspective in studies on migration and migration-related phenomena, and 2) describe and analyze the situation of third-country nationals in Lithuania from the gender perspective. Two empirical methods are employed in this study – both an analysis of official registry data on migration, and interviews with experts. The study shows that gender is an important category for explaining both immigration flows from the third countries, as well as migrant integration in Lithuania. Men dominate the economic migration paths, while women are mostly excluded from economic migration to Lithuania due to the interaction of various factors. Economic migration paths, dominated by men, provide more legal protection for the incoming migrants, while family reunification paths taken by women make them dependent upon their families and social networks. The study also shows that possibilities of integration for each migrant group are best described by analyzing the intersections of gender, country of origin, ethnicity, language, religion, migration paths and openness of migrant communities

KEY WORDS: GENDER, MIGRATION, INTEGRATION, INTERSECTIONALITY